

Streszczenie rozprawy doktorskiej
***Homo reminiscens* – kreacje bohaterów literackich Stefana Żeromskiego
wobec problemów nowoczesnej podmiotowości**

Rozprawa doktorska zatytułowana „*Homo reminiscens*” – *kreacje bohaterów literackich Stefana Żeromskiego wobec problemów nowoczesnej podmiotowości* poświęcona została zagadnieniu relacji między pamięcią a podmiotowością, ujawniających się w kreacjach bohaterów literackich Stefana Żeromskiego. Celem pracy było rozpoznanie, w jaki sposób pisarz – za pomocą kreacji *homo reminiscens*, człowieka pamiętającego – diagnozował nowoczesną podmiotowość jako rozbitą i jednocześnie zmagającą się z rozbiciem, a także, jak za pomocą tejsz kreacji tworzył projekt podmiotowości scalonej.

Podstawowy materiał interpretacyjny rozprawy stanowią najbardziej reprezentatywne dzieła pisarza: *Ludzie bezdomni* (1899), *Dzieje grzechu* (1908), *Uroda życia* (1912), *Nawracanie Judasza* (1916), *Zamieć* (1916), *Charitas* (1919), *Przedwiośnie* (1924), *Pomyłki* (1923), *Puszcza jodłowa* (1925), *Wilga* (1925). Kontekstowo też zanalizowane oraz zinterpretowane zostały powieści: *Promień* (1897), *Popioły* (1903), opowiadanie *Echa leśne* (1905) i dramat *Biała rękawiczka* (1921).

Praca składa się z rozdziału wstępnego, trzech rozdziałów podstawowych, a także glossy, zakończenia i bibliografii. W rozdziale wstępnym zarysowany został problem relacji między pamięcią a podmiotowością, ujawniający się zarówno w literaturze XIX i XX wieku, jak i w refleksji kulturowej tego czasu. W tym kontekście zakreślona została przestrzeń rozważań Żeromskiego o wartości pamięci, posiadania wspomnień i poznawania samego siebie, obecna w jego *Dziennikach*. Omówiony został również stan badań nad obecnością tychże pojęć w bibliografii poświęconej twórczości pisarza.

W rozdziale pierwszym analizie oraz interpretacji poddane zostały kreacje tych bohaterów literackich Żeromskiego, dla których pamięć stała się jarzmem, a zmagania z pamięcią ich największą życiową tragedią. Za bohaterów doświadczających opresyjnej roli pamięci – pamięci pozbawiającej tożsamości i psychologicznej spójności – uznani zostali: Tomasz Judym (*Ludzie bezdomni*), Ewa Pobratyńska (*Dzieje grzechu*), Piotr Rozłucki (*Uroda życia*), Ryszard Nienaski (*Zamieć*), Witold Granowski (*Charitas*). Interpretacja ich przeżyć

pozwoili na rekonstrukcj myli Źeromskiego zarwno na temat przyczyn powstawania „ran” pamici, jak i ich wplywu na stabilność podmiotowoci.

Podstawą rozwaŹan wypełniajacych drugi rozdział dysertacji stały się doświadczenia bohaterów przeciwstawiajacych się w rżny sposób opresyjnej roli ich wlasnej pamici. Opisane zostały sposoby konfrontowania się protagonistów z wlasną świadomością, polegajace na próbach opowiedzenia bolesnej przeszłości na nowo, inaczej, a przez to na próbie przyjęcia nowej definicji samego siebie. Zabiegi takie charakteryzują Witolda Granowskiego, Ewę Pobratyńską, ale także bohaterów *Białej rękawiczki*, dramatu powojennego i zapowiadajacego problemy rozwijane w *Przedwiośniu*. W drugiej części tego rozdziału analizie poddane zostały również doświadczenia bohaterów, którzy – kierując się chęcią stworzenia nowej narracji o wlasnej przeszłości, narracji fałszujacej pamięć o przeszłości rodowej oraz jednostkowej – powierzyli swe wspomnienia Innemu i pozwolili na ich modelowanie.

W trzecim rozdziale pracy zanalizowane zostały – opisane przez Źeromskiego – mechanizmy wzmacniania podmiotowoci za pomocą pamici kulturowej. W takiej perspektywie interpretacji poddane zostały spotkania wykreowanych przez pisarza postaci z zabytkami przeszłości oraz proces odkrywania przez nich dziedzictwa historii, a tym samym kształtowania się postpamici.

Źeromski przyglądał się pamici indywidualnej i jej relacji z tożsamością z rżnych perspektyw, sprawdzajac niejako jej funkcjonowanie w określonych sytuacjach życia swoich bohaterów. Twórczość Źeromskiego nie jest jednolita, pisarz podejmował rżne tematy i w rżnych konwencjach je realizował, dlatego też jego dyskurs o pamici nie jest jednowatkowy, co tylko potwierdza twórczy namysł pisarza nad jej właściwościami. Problem pamici i jej wplywu – zarówno destrukcyjnego, jak i reintegrujacego – na kształtowanie ludzkiej tożsamości był niezwykle wazny dla pisarza, który należał do pokolenia zmagajacego się z kryzysem światopogladowym na rżnych płaszczyznach indywidualnego i zbiorowego życia. Pisarz należał do pokolenia majacego świadomość zależności między procesem wewnętrznej integracji człowieka a kondycją narodu pozbawionego struktur państwowych. Dlatego też kazał swoim bohaterom zmagać się z problemami pamici i wlasnej tożsamości – zarówno tej indywidualnej, jak i rodowej, czy też narodowej.

W dorobku literackim Źeromskiego można odnaleźć również takie utwory, w których kwestie pamici stały się przedmiotem jego osobistej refleksji. Z takim intymnym głosem mamy do czynienia w utworach elegijnych. Jest to głos człowieka doświadczonego życiem i dojrzałe patrzacego również na wlasną przeszłość – człowieka, którego można usłyszeć

podczas lektury *Pomylek*, *Puszczy jodłowej* i *Wilgi*. Refleksje z interpretacji wspomnianych utworów – wypełniające glosę – odniesione zostały do *Dzienników* Żeromskiego, zarówno do myśli o pamięci, zawartych w młodzieńczych zeszytach diarysty, jak i w ostatnich, najgłębszych refleksjach na temat kondycji człowieka wspominającego.

Kreacje bohaterów Żeromskiego, zmagających się z pamięcią, tworzą dyskurs o filozoficznie i psychologicznie pojmowanej roli pamięci, której fenomen rozważany był przez pisarza w sposób świadomy i z wykorzystaniem najnowszych kontekstów intelektualnych. Ich zarysowaniu służy też w pracy skonfrontowanie myśli literackiej Żeromskiego z myślą innych pisarzy epoki: Stanisława Brzozowskiego, Karola Irzykowskiego, Stanisława Przybyszewskiego, Stanisława Wyspiańskiego. Pisarze ci również podejmowali problematykę pamięci w swoich utworach: Stanisław Brzozowski w *Płomieniach*, Karol Irzykowski w *Pałubie*, Stanisław Przybyszewski w poemacie prozą *Wniebowstąpienie*, Stanisław Wyspiański w tragedii *Protesilas i Laodamia*. Włączenie do pracy elementów interpretacji wymienionych wyżej utworów pozwoliło na wyznaczenie punktów wspólnych w literackiej kreacji bohatera pamiętającego w literaturze przełomu XIX i XX wieku.